

## ХАЛҚАРО ТИЈОРАТ АРБИТРАЖИДА ИШЛАРНИ БИРЛАСHTИРИШНИНГ АФЗАЛЛИК ВА КАМЧИЛИКЛАРИ (КОНСОЛИДАТСИЯ)

*Orolov Alimardon Elmurod o'g'li*  
*Toshkent davlat yuridik universiteti*  
*Xalqaro huquq va qiyosiy huquqshunoslik*  
*fakulteti 3-kurs talabasi*

### ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada xalqaro tijorat arbitraji, ish yuritish tartibi, nizolarni birlashtirish jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlari, taraflar va arbitraj sudining ishlarni birlashtirishdagi huquqlari, arbitraj sudida ishlarni birlashtirishning afzalliklari, ishlarni birlashtirishning nizoni hal qilishdagi ahamiyati, arbitrajda ishlarni birlashtirishning kamchiliklari haqida to'xtalib o'tilgan.

**Kalit so'zlar:** Xalqaro tijorat arbitraji, arbitraj jarayoni, ishlarni birlashtirish, tijorat arbitraji, ICC qoidalari, YUNSITRAL, Lex mercatoriya prinsipi, taraflarning avtanomligi.

### ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ ОБЪЕДИНЕНИЯ ДЕЛ В МЕЖДУНАРОДНОМ КОММЕРЧЕСКОМ АРБИТРАЖЕ (Консолидация)

Ташкентский государственный юридический университет  
Международное право и сравнительное правоведение  
Студентка 3 курса факультета  
Оролова Алимардона Эльмурада.

### АННОТАЦИЯ

В данной статье основное внимание уделяется международному коммерческому арбитражу, судебному разбирательству, проблемам, возникающим в процессе объединения споров и их решения, правам сторон и третейского суда при объединении дел, преимуществам объединения дел в арбитражном суде, значению объединения дел при разрешении споров, а также недостатки объединения дел в арбитраже.

**Ключевые слова:** Международный коммерческий арбитраж, арбитражный процесс, объединение дел, коммерческий арбитраж, регламент ICC, ЮНСИТРАЛ, принцип Lex mercatoria, автономия сторон.

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF CONSOLIDATING CASES IN  
INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION (Consolidation)

Tashkent State Law University

International law and comparative jurisprudence

3rd year student of the faculty

Orolov is the son of Alimardon Elmurad

## ANNOTATION

This article focuses on international commercial arbitration, proceedings, problems arising in the process of consolidating disputes and their solutions, the rights of the parties and the arbitration court in consolidating cases, the advantages of consolidating cases in the arbitration court, the importance of consolidating cases in resolving disputes, and the disadvantages of consolidating cases in arbitration.

**Key words:** International commercial arbitration, arbitration process, consolidation of cases, commercial arbitration, ICC rules, UNCITRAL, Lex mercatoria principle, party autonomy.

## KIRISH

Xalqaro tijorat arbitraji – asosan tashqi iqtisodiy faoliyat natijasida chet el elementi bilan murakkablashgan fuqarofiy munosabatlarni tartibga soluvchi vosita hisoblanadi. Xalqaro tijorat arbitrajlarining tashkil topganiga ko‘p vatq bo‘lmaganiga qaramay, o‘z pretmeti doirasidagi muammolarni ham qilishda taraflar uchun qulay institute sifatida shakllanib ulgurdi. Bilamizki tijorat arbitrajida ishlar ko‘rilishi uchun taraflardan biri chet el yuridik shaxsi yoki fuqarosi bo‘lishi lozim. Bu esa yuzaga keladigan nizolarni hal qilishda taraflarning ichki (davlat) sudlarida nizoni hal qilish uchun muroajaat qilishlarida o‘rtada ishonchsizlik keltirib chiqaradi. Ushbu holatda taraflar uchun nizoni adolatli hal qilishda arbitraj sudlari yaxshi yo‘l hisoblanadi. Ammo arbitraj sudlarining ham o‘ziga yarasha kamchilik tomonlari mavjud. Masalan, arbitraj uchun qo‘llaniladigan moddiy va protsessual huquqni tanlash, arbitraj jarayonini tashkil etish kabi.

Taraflar arbitraj sudlarini nizoni hal qilishda kamroq vaqt sarflanishi jihatidan ham tanlashadi. Nizoni hal qilish uchun ishlar birlashtirilishi ham mumkin. Ushbu maqolada birlashtirish jarayonidagi muammolar, birlashtirish uchun taraflar hamda arbitrajning huquqlarini o‘rganib, tahlil qilamiz.

## MUHOKAMA VA NATIJALAR

**Xalqaro tijorat ajbitraji va unda qo‘llaniladigan huquq.**

Hozirgi kunda davlatlar o‘rtasida transchegaraviy munosabatlar rivojlanishi natijasida xalqaro tijoriy munosabatlarda ham nizolar ko‘lami ortib, ularni hal qilish murakkablashib bormoqda. Xalqaro tijorat arbitraj sudi chiqargan qarorlarini bir

xillashtirish, bir xil nizoga nisbatan chiqaradigan qarorlari o'rtasida katta farqlar yuzaga kelishini oldini olish maqsadida ham arbitrajda ishlarni birlashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xalqaro tijorat arbitraji chet el elementi bilan murakkablashgan tijoriy munosabatlardan kelib chiqqan nizolarni hal qiladi. Taraflar arbitraj hamda arbitraj jarayoniga nisbatan qo'llaniladigan huquqni tanlashda mutloq erkin. Xalqaro tijorat arbitraji turli yurisdiksiyadagi tomonlar o'rtasidagi nizolarni hal qilishning afzal usuli sifatida mashhurlikka erishdi. Uning moslashuvchanligi, betarafligi va ijro etilishi uni an'anaviy sud jarayoniga jozibador muqobil qiladi. Biroq, bir xil yoki turli tomonlar o'rtasida bir nechta bog'liq nizolar yuzaga kelganda, konsolidatsiya masalasi dolzarb bo'lib qoladi. Konsolidatsiya - bu ikki yoki undan ortiq hakamlik muhokamasini bitta arbitrajga birlashtirish va shu bilan hal qilish jarayonini tartibga solish jarayoni. Ushbu maqola xalqaro tijoriy arbitrajda konsolidatsiyaning ahamiyati, uning protsessual jihatlari, nizolarni hal etishda samaradorlik va izchillikka ta'sirini o'rganadi.

### **Konsolidatsiyaning ahamiyati:**

Zamonaviy savdoning murakkabligi ko'pincha bir xil tomonlar ishtirokidagi yoki tegishli shartnomalar yoki bitimlardan kelib chiqadigan o'zaro bog'liq nizolarga olib keladi. Bunday senariylarda konsolidatsiya bir nechta afzalliklarni beradi: Gari B. Born xalqaro arbitrajning taniqli vakili, jarayonlarni soddalashtirish va samaradorlikni oshirishda konsolidatsiya muhimligini ta'kidlaydi. Born o'zining "Xalqaro tijorat arbitraji" kitobida konsolidatsiyani murakkab va o'zaro bog'liq nizolar keltirib chiqaradigan muammolarni hal qilish vositasi sifatida muhokama qiladi. U arbitraj sudlarining ishlarni birlashtirish uchun ixtiyoriylikni amalga oshirishdagi rolini ta'kidlaydi va xarajatlarni kamaytirish, qarama-qarshi qarorlardan qochish va protsessual izchillikni oshirish uchun konsolidatsiyaning afzalliklarini ta'kidlagan. Bundan tashqari Julian D.M. yrtakchi arbitr va akademik Lyu ham xalqaro arbitrajning turli jihatlari, jumladan, konsolidatsiya haqida ko'p yozgan. Lyu o'z asarlarida konsolidatsiya qoidalarini qo'llashda moslashuvchanlik va pragmatizm zarurligini ta'kidlaydi. U har bir nizoning o'ziga xos holatlari va tomonlarning manfaatlarini hisobga olgan holda alohida yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi. Lyu, shuningdek, konsolidatsiya jarayonida protsessual adolat va shaffoflikning muhimligini ta'kidlab, tomonlarni tinglash uchun aniq ko'rsatmalar va imkoniyatlarni talab qiladi. [1].

Taniqli arbitraj amaliyotchisi va olimi Emmanuel Gaillard xalqaro arbitraj huquqining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Gaillard o'z asarlarida partiya avtonomiyasi va jamiyatning konsolidatsiyadan manfaatdorligi o'rtasidagi ziddiyatni o'rganadi. Uning ta'kidlashicha, arbitrajda odatda partiya avtonomiyasi ustun bo'lishi kerak, biroq arbitraj jarayonining yaxlitligi va samaradorligini ta'minlash uchun konsolidatsiya zarur bo'lishi mumkin bo'lgan holatlar mavjud. Gaillard arbitraj institutlari va sudlarining ushbu raqobatdosh manfaatlarni muvozanatlash va

konsolidatsiyaga printsiplial yondashuvni qo'llashdagi rolini ta'kidlaydi. Arbitraj sudlarining konsolidatsiyani keng tarzda qo'llashi uning kelgusi tarqqiyotiga katta ta'sir o'tkazadi. Konsolidatsiyaning ishlarni hal qilishdagi ijobiy tomonlariga to'xtalamiz.

**Samaradorlik:** Tegishli nizolarni yagona arbitrajda birlashtirish sa'y-harakatlarning takrorlanishiga yo'l qo'yimaslik, xarajatlarni kamaytirish va vaqtni tejash orqali samaradorlikni oshiradi. Har bir nizo bo'yicha alohida ish yuritish o'rniga, tomonlar bitta arbitrajda barcha masalalarni har tomonlama hal qilishlari mumkin.

**Arbitraj instituti qoidalari:** Xalqaro savdo palatasi (ICC), London xalqaro arbitraj sudi (LCIA) va nizolarni hal qilish xalqaro markazi (ICDR) kabi ko'pgina arbitraj institutlari konsolidatsiyani tartibga soluvchi qoidalarni taqdim etadi. Ushbu qoidalar konsolidatsiya qilish shartlari va tartiblarini, shu jumladan ishlarni konsolidatsiyaga mos kelishini aniqlash mezonlarini belgilaydi.

**Tomonlarning roziligi:** Ko'p hollarda birlashish barcha ishtirokchilarning roziligini talab qiladi. Biroq, ba'zi institutsional qoidalar arbitraj sudlariga, agar muayyan shartlar bajarilgan bo'lsa, masalan, qonun yoki faktning umumiy savollari mavjud bo'lsa ham, tomonlarning rozilgisiz ishlarni birlashtirish huquqini beradi.

**Muvofiqlik:** Konsolidatsiya o'zaro bog'liq nizolar bo'yicha huquqiy tamoyillar va faktik xulosalarni qo'llashda izchillikni ta'minlaydi. Bu qarama-qarshi qarorlar qabul qilish xavfini minimallashtiradi va tegishli masalalarni hal qilishda izchillikka yordam beradi.

**Qarama-qarshi qarorlarni qabul qilishdan qochish:** Konsolidatsiya bir xil tomonlar o'rtasidagi o'xshash nizolarni yoki bir xil faktik asoslardan kelib chiqadigan turli sudlar tomonidan ko'rib chiqilishi mumkin bo'lgan ziddiyatli arbitraj qarorlarining oldini olishga yordam beradi.

**Kengaytirilgan ish boshqaruvi:** Ishlarni birlashtirish orqali arbitrlar protsessual jarayonlar ustidan ko'proq nazoratni amalga oshirishi, protsessual masalalarni yanada samarali muvofiqlashtirishi va barcha nizolarning izchil va tezkor hal etilishini ta'minlashi mumkin.

**Konsolidatsiyaning protsessual jihatlari:** Xalqaro tijorat arbitrajida konsolidatsiya jarayoni odatda quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi:

**Sudning ixtiyori:** Arbitraj sudlari masalalarning o'xshashligi, bir-biriga o'xshash dalillar yoki guvohlarning mavjudligi va protsessual samaradorlik potentsiali kabi omillarga asoslanib, birlashtirish so'rovlari bo'yicha qaror qabul qilish huquqiga ega. Sudlar, shuningdek, tomonlarning manfaatlarini va konsolidatsiyaning umumiy adolatliligini ham ko'rib chiqishi mumkin.

**Protsessual adolatlilik:** Tomonlarga konsolidatsiya bo'yicha o'z dalillari va dalillarini taqdim etish uchun oqilona imkoniyat berilishi kerak. Bu konsolidatsiyaning o'zi va har qanday protsessual masalalar bo'yicha tinglash huquqini o'z ichiga oladi.

Ishlarni birlashtirishda protsessual adolatni ta'minlash, xususan, taraflarning o'z ishini ko'rib chiqish va samarali taqdim etish huquqiga nisbatan muhim ahamiyatga ega. Tomonlar o'zlarining protsessual huquqlarini saqlab qolish va birlashtirilgan sud ishlarini yuritishda teng shart-sharoitlarni ta'minlash bo'yicha xavotirlarini bildirishlari mumkin. Arbitraj sudlari tomonlarning protsessual adolatga doir tashvishlarini hal qilish uchun shaffof va inklyuziv tartiblarni qabul qilishlari kerak. Bu konsolidatsiya jarayoni bo'yicha aniq ko'rsatmalar berish, tomonlarga konsolidatsiya bo'yicha yozma dalillarni taqdim etish imkonini berish va masalani ochiq muhokama qilish uchun tinglovlarni o'tkazishni o'z ichiga olishi mumkin. Tribunallar, shuningdek, tomonlarning maxfiy ma'lumotlarini himoya qilish va dalillar va guvohlardan teng foydalanishni ta'minlash choralari ko'rishlari kerak. [2].

Xalqaro tijorat arbitrajida ishlarning birlashtirilishi nizolarni hal qilish samaradorligi va izchilligiga katta ta'sir ko'rsatadi:

**Xarajat va vaqtni tejash:** Ortiqcha protseduralar va tinglovlardan qochib, konsolidatsiya hakamlik muhokamasining umumiy narxini va davomiyligini qisqartiradi. Tomonlar ish yuritishning soddalashtirilganidan foyda ko'radi, bu esa tezroq hal qilish va sud xarajatlarini kamaytirishga olib keladi.

**Yagona qaror qabul qilish:** Konsolidatsiya yagona arbitraj sudiga barcha tegishli masalalarni har tomonlama ko'rib chiqish imkonini beradi, natijada izchil va yaxlit qaror qabul qilinadi. Bu ishtirok etayotgan tomonlar uchun bashoratlilik va ishonchni kuchaytiradi.

**Optimallashtirilgan resurslar taqsimoti:** Konsolidatsiya resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi, jumladan hakamlik sudyalarining vaqti, tomonlarning huquqiy vakilligi va ma'muriy yordam. Resurslarni bunday optimallashtirish arbitraj jarayonini yanada samarali va barqaror qilishga yordam beradi.

Xalqaro tijoriy arbitrajda ishlarni birlashtirish, shubhasiz, turli xil imtiyozlarni beradi, ammo amaliyotchilar va hakamlar samarali harakat qilishlari kerak bo'lgan muammolarni ham keltirib chiqaradi. Konsolidatsiya hal qilish jarayonini soddalashtirish va samaradorlikni oshirishga qaratilgan bo'lsa-da, bir qator amaliy va protsessual to'siqlar paydo bo'lishi mumkin. Ushbu maqola xalqaro arbitrajda ishlarni birlashtirish bilan bog'liq ba'zi asosiy muammolarni o'rganadi va ularni hal qilish bo'yicha tushunchalarni taqdim etadi.

### **Rozilik talabi:**

Ishlarni birlashtirishdagi asosiy muammolardan biri bu barcha ishtirokchilarning roziligini olishdir. Ko'pgina yurisdiksiyalarda tomonlar o'z nizolarini birlashtirish yoki qilmaslikni tanlash huquqiga ega. Biroq, bir ovozdan rozilikni ta'minlash qiyin bo'lishi mumkin, ayniqsa tomonlarning manfaatlari yoki strategik fikrlari qarama-qarshi bo'lsada arbitraj institutlarining qoidalari ko'pincha yakdillikka erishib bo'lmaydigan vaziyatlarni hal qilish mexanizmlarini taqdim etadi. Sudlar bir ovozdan

roziliksiz ham ishlarni birlashtirish huquqiga ega bo'lishi mumkin, agar ma'lum mezonlar, masalan, qonun yoki faktning umumiy masalalari mavjudligi bo'lsa. Xarajatlarni tejash va protsessual samaradorlik kabi konsolidatsiyaning afzalliklarini ta'kidlash ham tomonlarni konsolidatsiyaga ixtiyoriy ravishda rozi bo'lishga undashi mumkin.

### **Ko'p qirrali nizolarning murakkabliklari:**

Ishlarni birlashtirish ko'pincha turli xil huquqiy va faktik masalalarni o'z ichiga olgan ko'p qirrali nizolarni ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Konsolidatsiyalangan sud jarayonlarining murakkabligini boshqarish, turli yuridik guruhlarini muvofiqlashtirish va bir-biriga zid bo'lgan dalillar va dalillarni ko'rib chiqish jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ishlarni samarali boshqarish birlashtirilgan ish yuritishning murakkabliklarini hal qilish uchun juda muhimdir. Hakamlar sudlari aniq muddatlarni belgilash, sudgacha bo'lgan konferentsiyalar tashkil etish va ish yuritishni soddalashtirish uchun protsessual buyruqlar chiqarish kabi proaktiv ishlarni boshqarish usullarini qo'llashi kerak. Tomonlar va hakamlar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish, shuningdek, hujjatlarni boshqarish va dalillarni taqdim etish uchun texnologiyadan foydalanish, shuningdek, konsolidatsiyalangan arbitrajlarda samaradorlik va izchillikni oshirishi mumkin. [3].

**Hal etishni rag'batlantirish:** Tegishli nizolarni birlashtirish istiqboli tomonlarni bir nechta arbitrajlar talab qilmasdan konsolidatsiya orqali keng qamrovli yechimga erishish mumkinligini bilib, dastlabki bosqichda hal qilish variantlarini o'rganishga undashi mumkin.

### **Bir nechta arbitraj sudlari bilan muvofiqlashtirish:**

Ishlarni birlashtirish, agar nizolar bir vaqtning o'zida turli hay'atlarda ko'rib chiqilayotgan bo'lsa, bir nechta hakamlar sudlari bilan muvofiqlashtirishni o'z ichiga olishi mumkin. Bunday vaziyatlarda qaror qabul qilishda izchillikni ta'minlash va ziddiyatli mukofotlardan qochish qiyin bo'lishi mumkin. Arbitraj sudlari jarayonlarni muvofiqlashtirish va tegishli ma'lumotlarni almashish uchun samarali aloqa kanallarini yaratishi kerak. Bu konsolidatsiyalangan arbitrajlarini nazorat qilish uchun muvofiqlashtiruvchi tribunalni tayinlashni, ishtirok etayotgan barcha sudlar ishtirokida qo'shma tinglovlar yoki konferentsiyalar o'tkazishni hamda protsessual yondashuvlar va natijalarni uyg'unlashtirish uchun hakamlar o'rtasida hamkorlikni osonlashtirishni o'z ichiga olishi mumkin. Tomonlar, shuningdek, birlashtirilgan nizolarni izchil hal qilish uchun sudlar o'rtasida muvofiqlashtirish va hamkorlikni rag'batlantirishda faol rol o'ynashi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, xalqaro tijorat arbitrajida ishlarni birlashtirish nizolarni hal etishda samaradorlik, izchillik va adolatlilikni oshirishning qimmatli mexanizmi bo'lib xizmat qiladi. Tegishli nizolarni yagona arbitrajda birlashtirib, tomonlar xarajatlarni tejashga, ish yuritishni soddalashtirishga va qarorlar qabul qilishda izchillikka yordam

berishi mumkin. Transchegaraviy tijoratning murakkabliklari rivojlanishda davom etar ekan, konsolidatsiya xalqaro arbitrajning samaradorligi va qonuniyligini rag`batlantirish uchun ajralmas vosita bo`lib qolmoqda.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. [kkplaw.ru](http://kkplaw.ru)
2. [pravo.ua/articles/konsolidacija-del](http://pravo.ua/articles/konsolidacija-del)
3. Халқаро тижорат арбитражи тамойиллари ва амалиёти. Маргарет Л. Мозес. 2020.
4. [bestpublication.org/index](http://bestpublication.org/index).